

Nederland waar de Jan Salie-geest heerste (hij schiep die term) wees op het jonge, energieke Amerika. Als wij ons aan dat voorbeeld zouden spiegelen hadden we de kans de bloei van onze Gouden Eeuw te herstellen. Toen Nederland begon op te bloeien, zo omstreeks 1870, werd de interesse in Amerika inderdaad intenser, vele bekende landgenoten trokken er naar toe en schreven er gemiddeld bewonderende reisboeken over, zij het niet zonder kritiek. In onze eeuw werd de belangstelling algemeen, natuurlijk vooral na 1945, en nu kwam naast journalistiek en reisverhaal de wetenschappelijke beschouwing bij de visie op de Verenigde Staten centraal te staan, waarbij vooral de journalistiek voor het afschuwwekkende aspect zorgde, vooral in de dagen van Vietnam.

Dat hele verhaal wordt in dit boek diepgaand en levendig beschreven. De schrijver heeft inderdaad als uitgangspunt genomen het opvallende belang dat de Nederlandse toeschouwers toonden in Amerika waar, meenden ze dikwijls, onze toekomst te zien was. Hij put daarvoor niet alleen uit gepubliceerde reisverslagen maar ook uit oude kranten en tijdschriften en hij maakt zijn betoog zeer aantrekkelijk doordat hij een uitstekend gevoel heeft voor het welgekozen citaat. Zijn werk is een overzicht, geen uitputtende verhandeling, hij wijdt veel aandacht aan vermaarde toeschouwers als Cohen Stuart, Boissevain, Tutein Nolthenius en anderen meer. Er zijn er ook die hij overslaat en het is niet altijd duidelijk waarom. Zo miste ik Abraham Kuiper en zijn dochter, die beide aardige verslagen van hun reis (in 1898 en in 1906) ten beste gaven (de dochter wordt wel even geciteerd).

Maar ieder heeft zijn eigen voorkeuren en wat hier wel geboden wordt is origineel en belangrijk genoeg. En niet alleen worden de meeste Amerika-beschouwers ten tonele gevoerd, met al hun *parti pris* en ambivalentie, vanaf Potgieter en Huizinga tot en met Inez van Dullemen en Jan Cremer en krijgen we zo een kostelijk panorama van veel wijs- en dwaasheden. Er is ook een treffend hoofdstuk, een van de beste in het boek, over twee Nederlanders die op een andere wijze een schakel vormden tussen Nederland en Amerika, door namelijk als propagandisten voor de Nederlandse cultuur in de Verenigde Staten op te treden, de populaire veelschrijver en tekenaar Hendrik Willem van Loon, die ooit, in de jaren voor de oorlog, veel werd gelezen, en de fijnzinniger literator-geleerde Adriaan Barnouw, de man die lange jaren de koningin Wilhelmina-leerstoel bezette aan de Columbia universiteit in New York.

Kortom, een heel aardig boek over het thema beeldvorming, met, dunkt mij, als kern dat wij steeds meer over Amerika zijn gaan begrijpen, en dat we zo langzamerhand de mythologie van de uitzonderlijke Uncle Sam niet meer nodig hebben, nu we zelf niet meer Jan Salie heten.

J. W. Schulte Nordholt

P. Luykx, A.F. Manning, ed., *Nederland in de wereld 1870-1950. Opstellen over de buitenlandse en koloniale politiek, aangeboden aan dr. N. Bootsma* (Nijmegen: Vakgroep Geschiedenis, Katholieke Universiteit Nijmegen, 1988, ix + 242 blz., ISBN 90 373 0009 X).

Bundels artikelen als deze, geconcipieerd naar aanleiding van in dit geval het afscheid van een gewaardeerd Nijmeegs docent en wetenschapper, gaan vaak mank aan inhoudelijke consistentie. Zo merkt de inleider P. Luykx al vrijwel onmiddellijk vergeoelijkend op dat er in dit boek een grote variatie in thema en tijd te vinden is, maar het was dan ook niet de bedoeling om er een samenhangend geheel van te maken. Twaalf jonge historici hebben de kans gekregen hun doctoraalonderzoek in beknopte versie aan een wijder publiek te presenteren. Toch valt het hier

alleszins mee. Vrijwel alle bijdragen zijn fris van de lever geschreven, bevatten interessante nieuwe informatie en vallen binnen een groter geheel, namelijk de Nederlandse buitenlandse politiek in de negentiende en twintigste eeuw. Zo wordt geschreven over de relaties met Siam, Turkije, Egypte, België, Japan, Zwitserland, Latijns Amerika en, in afgeleide zin, met de andere Europese machten, de Verenigde Staten en de volkenbond. In al deze opstellen is gebruik gemaakt van primair bronnenmateriaal uit het archief van het ministerie van buitenlandse zaken. Nederlands-Indië staat in een drietal bijdragen (over de koninklijke Nederlands-Indische luchtvaartmaatschappij, het Indo-Europees verbond en de Japans-Nederlandse handelsbesprekingen in 1940-1941) centraal. De tijdsafbakening van de titel is nogal globaal aangezien enkele bijdragen zich ook, al was het maar bij wijze van aanloop, bezighouden met de jaren voor 1870, terwijl het laatste artikel (over de reizen van prins Bernard) tot 1952 loopt.

Het is hier niet de bedoeling elke bijdrage afzonderlijk aan een korte bespreking te onderwerpen. Veeleer lijkt het interessant om enkele 'rode draden' uit het geheel te lichten om te laten zien dat, hoe gedetailleerd sommige studies ook zijn, zij allen wezenlijke kenmerken van de Nederlandse houding ten opzichte van de buitenwereld in zich dragen. Een eerste constante is het verband dat bestond tussen buitenlandse politiek en koloniale politiek. De diplomatieke bemoeienis van Nederland met Siam, op boeiende wijze door H. van Miert beschreven, was, bij gebrek aan economische belangen, voornamelijk te herleiden tot de eigen positie als koloniale macht in Azië. De contacten met het Ottomaanse rijk, in het bijzonder de rol van het Nederlandse consulaat te Djeddah, hadden te maken met de pelgrimages, en daaruit ondergane invloeden, welke de Nederlands-Indische Islamiëten ondernamen. Ten tweede leidde de verwevenheid van buitenlandse en koloniale politiek niet zelden tot rivaliteit tussen het ministerie van buitenlandse zaken en dat van koloniën, waarbij meestal laatstgenoemd ministerie haar zin kreeg. Zo zette, om een tweetal voorbeelden te noemen, koloniën de lijn uit die de consul te Djeddah moest volgen en zo nam Nederland toch zitting in de mandatencommissie van de volkenbond ondanks de bezwaren van het ministerie van buitenlandse zaken.

In de derde plaats zien we in de diverse bijdragen de hoofdlijnen van de Nederlandse buitenlandse politiek tot aan de tweede wereldoorlog weerspiegeld. Er was sprake van een voorzichtige neutraliteitspolitiek, zowel ten opzichte van de grotere Europese landen als ten aanzien van de opkomende inheemse staten buiten Europa die de ongelijkwaardigheid der contacten, stammend uit het tijdperk van het moderne imperialisme, in evenwicht wilden brengen. Voor alles moest isolatie voorkomen worden en dit impliceerde dat men veelal de stappen van machtiger burens als Engeland en Frankrijk afwachtte. Het neutralisme had ook ethische connotaties. Zo wilde Nederland aan het werk van de volkenbond deelnemen mede om daardoor de internationale rechtsorde te bevorderen. Tenslotte zien we hoe ten tijde van de tweede wereldoorlog en in het bijzonder erna Nederland een nieuwe, minder afzijdige positie gaat innemen in het internationale bestel. Onder Amerikaanse en Engelse druk werden in 1940-1941 door Japan van Nederlands-Indië geëiste economische concessies het hoofd geboden, waardoor men met groter stelligheid op toekomstige militaire samenwerking bij een Japanse aanval kon rekenen. Op de conferentie van Parijs in 1947 zocht Nederland steun bij de Verenigde Staten om tegenwicht te bieden tegen Engelse en Franse plannen. Nederland, zeker na het verlies van Indonesië, was geen 'middle power' meer maar kon misschien juist daardoor op een constructiever wijze meepraten en invloed uitoefenen.

V. J. H. Houben

K. Trompert, *Een Amsterdamse lente. Honderd jaar Limperg, 1879-1979* (Delft: Eburon, 1988, 510 blz., f67,50, ISBN 90 70879 90 5).

Dit boek is geen gewone biografie in het leven-en-werk-genre van prof. dr. Th. Limperg Jr. (1879-1961), de bekende Amsterdamse grondlegger van de bedrijfshuishoudkunde en accountancy in Nederland tussen 1900 en 1940. Al op jeugdige leeftijd doet Limperg zijn intrede in het tot ontplooiing komende beroep van accountant. Publicerend en organiserend drukt hij daarop een sterk stempel. In 1922 volgt zijn benoeming tot hoogleraar in de bedrijfshuishoudkunde aan de jonge faculteit der handelswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Hij geeft de accountantspraktijk op en wijdt zich aan het hoogleraarschap. In een zevental jaren bouwt hij zijn vak uit tot een samenhangend geheel van wetenschap, neergelegd in colleges. Als nationale figuur komt hij in november 1938 naar voren, wanneer hij als eerste ondertekenaar van een groep van veertien (onder wie Kaag en Liefstinck) de regering in een open brief aanspreekt ter zake van het beleid in de openbare financiën. Zijn doctorstitel ontleent Limperg aan het in 1947 door de Rotterdamse hogeschool verleende eredoctoraat. In 1950 neemt hij afscheid van de universiteit, hetzelfde jaar waarin hij wordt onderscheiden met de Wallace Clark International Award.

Hier heb ik de voornaamste levensfeiten van Limperg geschetst die verspreid ook bij Trompert aanwezig zijn. Bij hem is nu geen sprake van een nadere uitwerking van deze levensfeiten in een geordend verhaal over leven en werk van de hoofdpersoon. Het is nog eerder een afrekening dan een rekenschap, met Limperg in het centrum van wat wel genoemd is de Amsterdamse school in de bedrijfseconomie (versus de Rotterdamse school rond N. J. Polak). Mooi is daarom de vondst van de hoofdtitel. Het boek is geschreven volgens de rijgdraad-methode, waarbij Limpergs' leven en werk de draad vormen en de auteurs die over hem schreven de kraaltjes. Trompert becommentarieert en veelal contrasteert hun opvattingen. Steeds is Limperg de zon die het licht doet schijnen. Daarin verraadt zich de grote binding van de auteur aan deze figuur onder wiens gehoor hij nog geweest is. Ondergetekende was dit in 1946-1947 eveneens en herinnert zich de grote indruk die de bejaarde docent maakte, vooral ook omdat diens betoog voor hem volslagen onbegrijpelijk was en hem dit nu juist echt professoraal toescheen. Wat later leert men inzien dat een fenomeen als deze professor veelvuldig voorkwam en dus een tijdverschijnsel was, dat rond 1970 is weggeblazen. Bij Trompert ontbreekt deze distantie en dat geeft zijn boek enerzijds iets aantrekkelijks, wegens de fascinatie die er uit spreekt, maar anderzijds ook iets ergerniswekkends door de wijldropigheid en niet zelden banaliteit van het betoog. In de veel te uitvoerige inleiding komen beschouwingen voor over Limpergs betrekkelijk geringe aantal publikaties, diens gemis aan een academische opleiding en de invloed van de gezondheid op wetenschapsbeoefenaren, die meer zeggen omtrent de auteur dan over Limperg. Enigszins onthutsend is het te lezen dat Trompert kritisch bronnenonderzoek achterwege heeft gelaten en onjuistheden in de geraadpleegde literatuur bijna steeds zonder meer overgenomen (17). Dit vormt nauwelijks een verontschuldiging voor het klakkeloos overnemen van het volkomen gefantaseerde verhaal dat Limperg met Nijst doende zou zijn geweest rond 1900 een leerboek van de accountancy te schrijven (30). Dit heeft J. P. Bak, accountant in ruste, in 1979 bij gelegenheid van de Limperg-herdenking uit zijn duim gezogen, uit verering van Nijst meer dan van Limperg. Een dergelijke historische fantasie, met een ondertoon van *practical joke*, is verrassend van de zijde van een accountant, zelfs in ruste, maar mag een serieus auteur niet ernstig nemen, op straffe van zelf niet *au sérieux* te worden genomen.

Dit werk lijdt aan een drukkende overladenheid. Natuurlijk zijn de beschouwingen over Limpergs' maatschappijbeschouwingen, in het bijzonder zijn relatie tot Marx, en de bespreking